

บทที่ 3

ว่าด้วยความเป็นมาของการรณรงค์ในการเรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

ในหัวข้อนี้จะชี้ให้เห็นถึงกระแสของการรณรงค์ในการเรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516-2531 จนกระทั่งเป็นประเด็นปัญหาสาธารณะโดยจะหยิบยกสภาพแวดล้อมทางการเมืองในช่วงปีดังกล่าวมาพิจารณาด้วย อันส่งผลให้พลังของการรณรงค์มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

1. การรณรงค์ในการเรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ช่วงปี พ.ศ. 2516-2521

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ เป็นทับหลังศิลาเหนือประตุมุขโถง ด้านหน้าปราสาทหินพนมรุ้ง ตำบลตาเป็ก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ขนาดสูง 75 ซม. ยาว 240 ซม. โดยกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานปราสาทหินพนมรุ้ง ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 หน้า 3689 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478¹ ซึ่งทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้ถูกแยกชิ้นส่วนออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นชิ้นส่วนด้านขวาที่ชำรุดหักออก ขนาดสูง 75 ซม. ยาว 83 ซม. มีพระบาททั้งคู่ของวิษณุกับลวดลายด้านซด ครุฑยุคนาคยีนอยู่บนลายสิงหนุขุบะ ซึ่งมีแกแ้วคู่ เกาะนกจับข้างและสิงอุ้มลูก ปัจจุบันติดตั้ง ณ ตำแหน่งซุ้มประตูของมุขเด็จด้านทิศตะวันออกของปราสาทประธาน

---

¹ราชกิจจานุเบกษา (เล่มที่ 52 พ.ศ. 2478), หน้า 3689.

ส่วนที่สอง เป็นภาพวิหคณันตสายินและกำเนิดพระพรหม ปัจจุบันจัดแสดง ณ สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago) โดย Mr. James Alsdorf รองประธานคณะกรรมการบริหารแห่งสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก ได้ซื้อมาจากร้านค้าโบราณวัตถุ "รองสตินาแกรี" นิวยอร์กในปี พ.ศ. 2510 และมอบให้สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก ยืมไปจัดตั้งแสดงในนามของมูลนิธิอัลสดอร์ฟ (Alsdorf Foundation) ซึ่งตนเองจัดตั้งขึ้น อันเป็นชิ้นส่วนที่กลุ่มผลประโยชน์และ/หรือกลุ่มพลังกดดันต่าง ๆ กำลังเรียกร้องให้กลับคืนสู่ประเทศไทยโดยเร็วที่สุด

ส่วนที่สาม เป็นชิ้นส่วนด้านซ้ายของทับหลังขนาด 1/4 ของทับหลังมีลวดลายอย่างเดียวกับส่วนแรก ซึ่งสูญหายไปโดยยังไม่สามารถสืบหาได้แน่ชัด

ในการริเริ่มการรณรงค์ในการเรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ได้ปรากฏชัดโดยการริเริ่มของ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ในขณะที่ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เดินทางไปแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับศิลปะไทยตามสถาบันหลายแห่งในสหรัฐอเมริกา ราวปลายปี พ.ศ. 2515 และได้ไปพบชิ้นส่วนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ณ สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago) ดังที่ระบุไว้ในข้อคิดเห็นของท่านว่า

ในปลาย พ.ศ. นั้น ข้าพเจ้าได้รับเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับศิลปะไทย ณ สถาบันศิลปะที่เมืองชิคาโก หลังจากแสดงปาฐกถาแล้ว เจ้าหน้าที่สถาบันฯ ได้ถามข้าพเจ้าว่า "อยากจะดูโบราณศิลปวัตถุภาคตะวันออกในสถาบันฯหรือไม่" ข้าพเจ้าก็ยินดีรับคำ เขาจึงพาไปเดินดู ข้าพเจ้าจึงไปเห็นซีกซ้ายของทับหลังชิ้นนี้ เข้าพอดี ที่จำได้อย่างแน่นอนว่ามาจากปราสาทพนมรุ้งก็เพราะเหตุว่า ทางด้านซ้ายมือสลักเป็นรูปนกหัสติลิงค์กำลังคาบข้างอยู่ ภาพเช่นนี้ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นเลย ไม่ว่าจะเป็นทับหลังในศิลปะลพบุรีในประเทศไทย หรือศิลปะขอมในประเทศกัมพูชานอกจากที่ปราสาทพนมรุ้ง ข้าพเจ้าจึงบอกเจ้าหน้าที่ของสถาบันฯว่า

ข้าพเจ้าแน่ใจว่าทับหลังชิ้นนี้ถูกลักลอบขโมยมาจากปราสาทหินพนมรุ้งในประเทศไทย²

หลังจากเดินทางกลับมายังประเทศไทย ทรงมีหนังสือแจ้งอธิบดีกรมศิลปากร
ขณะนั้นว่า

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่หายไปจากปราสาทพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์นั้น บัดนี้ได้ไปตั้งแสดงอยู่ที่สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago, Chicago, Illinois) โดยเศรษฐีชาวอเมริกันชื่อ Mr. Alsdorf เป็นผู้ให้ยืมไปจัดตั้งแสดงพบเห็นว่าทางกรมศิลปากรควรติดต่อขอคืนดู เพราะอาจได้คืนมาดังของ Mr. Brundage โดยเฉพาะในขณะที่เรากำลังทำการซ่อมปราสาทพนมรุ้งอยู่...³

ต่อมาเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2516 กรมศิลปากรทำหนังสือลับมาที่ ศธ.0701/111 ขอให้กระทรวงศึกษาธิการ แจ้งไปยังกระทรวงการต่างประเทศให้ดำเนินการทำสนธิสัญญาความร่วมมือเกี่ยวกับการเรียกร่องและส่งคืนทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา โดยสาระสำคัญของหนังสือฉบับนี้ พยายามชี้ให้เห็นประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับจากการทำสนธิสัญญาดังกล่าวกับสหรัฐอเมริกา ดังเช่นสหรัฐอเมริกาได้รับประโยชน์จากการทำสนธิสัญญาดังกล่าวกับสหรัฐอเมริกา ดังได้ระบุในหนังสือถึง ปลัดกระทรวงศึกษาธิการว่า

²สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่ปราสาทพนมรุ้ง," หน้า 1.

³คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, "บันทึกข้อความ," 15 กุมภาพันธ์ 2516.

กรมศิลปากรพิจารณาแล้วเห็นว่า โบราณวัตถุสำคัญ ๆ หลายชิ้นซึ่งสูญหายไปจากประเทศไทยมักไปปรากฏแสดงอยู่ในสหรัฐอเมริกา เช่น ทับหลังกู่สวนแตงที่อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ กรมศิลปากรก็ติดต่อขอคืนมาได้จากสหรัฐอเมริกา ขณะนี้ยังมีทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่หายไปจากปราสาทหินเขาพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ กำลังตั้งแสดงอยู่สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก สหรัฐอเมริกา ซึ่งเรื่องนี้กรมศิลปากรกำลังจะดำเนินการทำเองเดียวกับทับหลังกู่สวนแตงต่อไป อย่างไรก็ตามหากประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทำเองเดียวกับที่สหรัฐอเมริกาทำไว้กับสหรัฐเม็กซิกันบ้าง ก็จะเป็นการง่ายและสะดวกที่จะติดตามเรียกร้อง โบราณวัตถุที่สูญหายไปกลับคืนมา ทั้งยังอาจจะก่อให้เกิดผลพลอยได้ในทางป้องกันการลักลอบทำลายโบราณสถานได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ซึ่งสาระสำคัญของสนธิสัญญา "ทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม" ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหรัฐเม็กซิกัน (1970) มีดังนี้

1. ภาคีทั้งสองแต่ละฝ่ายจะกีดกันยับยั้งการขุดค้น โบราณสถาน โดยผิดกฎหมาย และขัดขวางการโจรกรรมทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
2. แต่ละประเทศภาคีเมื่อได้รับการขอร้องจากประเทศภาคีอีกฝ่ายหนึ่งจะยินยอมตกลงใช้วิธีการทางกฎหมายของตนในการที่จะเรียกร้องคืนและส่งทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ถูกขโมยและถูกเคลื่อนย้ายมาจากอาณาเขตของประเทศภาคี
3. ถ้าประเทศภาคีผู้ได้รับการขอร้องไม่สามารถดำเนินการให้เป็นผลในการเรียกร้องคืนและส่งคืนซึ่งทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรมที่จัดตั้งไว้

ในอาณาเขตของตนซึ่งถูกขโมยไป เจ้าหน้าที่ที่เหมาะสมของประเทศภาคีผู้ได้รับการขอร้อง จะจัดการตามกระบวนการทางศาลตามกฎหมาย เพื่อให้บรรลุผลในที่สุด⁴

จะพิจารณาเห็นได้ว่าสนธิสัญญาดังกล่าวข้างต้นได้ก่อประโยชน์ให้กับสหรัฐอเมริกามาก เพราะสหรัฐอเมริกาก็มีการลักลอบค้ายาเสพติดกับสหรัฐอเมริกาในวันที่ 4 ธันวาคม 2516 กระทรวงการต่างประเทศทำหนังสือลับมาก ที่ กต. 0603/40475 แจ้งให้กระทรวงศึกษาธิการทราบว่า รัฐบาลสหรัฐอเมริกาไม่พร้อมที่จะทำสนธิสัญญาความร่วมมือเกี่ยวกับการเรียกร้อง และส่งคืนทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมกับประเทศไทย โดยให้เหตุผลอ้างถึงอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ซึ่งมีขอบเขตการคุ้มครองในเรื่องดังกล่าวอย่างเพียงพอหากไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าว ซึ่งทางสหรัฐอเมริกากำลังพิจารณาเข้าเป็นภาคีอยู่ นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกาได้ทำสนธิสัญญาความร่วมมือดังกล่าวข้างต้นกับเม็กซิโก ประเทศเดียวเท่านั้น และไม่ประสงค์จะทำสนธิสัญญาดังกล่าวกับประเทศอื่นอีก⁵

วันที่ 5 ตุลาคม 2517 กรมศิลปากรทำหนังสือที่ ศธ. 0704/19081 ขอให้กระทรวงการต่างประเทศโดยสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ติดต่อขอคืนโบราณวัตถุที่หลังภานารายณ์บรมลินธุ์ แต่ยังไม่รับคำตอบ⁶ ดังนั้นในวันที่ 6 มีนาคม 2518 กรมศิลปากรทำหนังสือที่ ศธ. 0704/4401 ย้ำหนังสือที่ ศธ. 0704/19081 ดังกล่าวอีก แต่ก็ยังไม่ได้รับคำตอบในเรื่องดังกล่าวอีกเช่นกัน ดังรายละเอียดดังนี้

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ "หนังสือที่ ศธ. 0701/111," 20 มีนาคม 2516.

⁵ กระทรวงการต่างประเทศ "หนังสือที่ กต. 0603/40475," 4 ธันวาคม 2516.

⁶ กระทรวงศึกษาธิการ "หนังสือที่ ศธ. 0704/19081," 5 ตุลาคม 2517.

ตามหนังสือที่อ้างถึง กระทรวงศึกษาธิการได้ขอความกรุณากระทรวงการต่างประเทศแจ้งเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ติดต่อขอคืนทับหลังภาพพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่หายไปจากปราสาทพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์... บัดนี้เวลาได้ล่วงเลยมาเป็นเวลาพอสมควร กระทรวงศึกษาธิการยังมีได้รับทราบผลการดำเนินการแต่ประการใด⁷

ต่อมาวันที่ 5 กรกฎาคม 2519 กระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งผลการติดต่อขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ตามหนังสือที่ กต. 0703/29092 ว่าการขอคืนโบราณวัตถุที่ถูกลักลอบนำไปจากประเทศไทยโดยมิชอบด้วยกฎหมายมีขั้นตอนหลายประการซึ่งสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน จำเป็นต้องให้เอกสารประกอบการพิจารณาและประสานงาน ดังนี้

- รายละเอียดโบราณวัตถุ การขึ้นทะเบียน การหายและหลักฐานการถูกโจรกรรม
- หลักฐานที่แสดงว่าอยู่ที่ สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago)
- ข้อเท็จจริงที่ได้มีการติดต่อกับ Mr. Alsdorf
- ข้อต่อรองในการเจรจาและรายละเอียดเกี่ยวกับการได้คืนโบราณวัตถุทับหลังกู่สวนแตง
- สิทธิในการเรียกคืนตามความตกลงเกี่ยวกับการส่งคืนโบราณวัตถุที่ถูกโจรกรรมของยูเนสโก

อนึ่ง ในการดำเนินการขั้นต้น สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน แนะนำว่า ควรติดต่อกับ Mr. Alsdorf หรือนิทรรศน์ที่ตั้งแสดงทับหลังโดยตรงก่อน โดย

⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, "หนังสือที่ ศธ. 0704/4401," 6 มีนาคม 2518.

แบบหลักฐานพยานเอกสารประกอบ เนื่องจากการจะเจรจาทำสนธิสัญญาความร่วมมือเรียกร้องและส่งเสริมทรัพย์สินทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา คงจะกระทำสำเร็จได้ยาก เนื่องจากฝ่ายสหรัฐอเมริกาอ้างว่ายังไม่พร้อม^๕

วันที่ 24 กันยายน 2519 กรมศิลปากรทำหนังสือที่ ศธ. 0704/16866 ถึงกระทรวงการต่างประเทศโดยบ่งชี้ชัดเกี่ยวกับหลักฐานประกอบการพิจารณาทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ดังนี้

- สำเนาประกาศราชกิจจานุเบกษาเกี่ยวกับ ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2478 ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 หน้า 3689 ตอนที่ 38 ส่วนหลักฐานการโจรกรรมยังไม่สามารถทราบได้แน่ชัด

- สำเนาภาพถ่ายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ณ สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago) พร้อมสำเนาจดหมายจากสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago) ลงวันที่ 4 สิงหาคม 2519 ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่าทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้เคยจัดแสดง ณ สถาบันแห่งนี้ชั่วระยะหนึ่ง ก่อนจะนำไปไว้ ณ ที่ทำการมูลนิธิ Mr. Alsdorf รัฐอิลลินอยส์ ชิคาโก พร้อมกับแจ้งว่ากระทรวงศึกษาธิการไม่เคยติดต่อกับ Mr. Alsdorf โดยตรง

- สำหรับข้อต่อรองในการเจรจาและรายละเอียดการได้คืนโบราณวัตถุทับหลังกู่สวนแตงนั้น ได้อ้างเหตุผลและหลักฐาน พร้อมทั้งขอร้องให้ Mr. Avery

---

^๕ กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือที่ กต. 0703/29092," 5 กรกฎาคม 2519.

Brundage ซึ่งขณะนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นประธานกีฬาโอลิมปิกสากลเข้ามาร่วมเป็นประธานการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 1 ซึ่งประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ และการเจรจาขอคืนได้ผลดี

- อนึ่งสิทธิในการเรียกคืนซึ่งทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติที่ถูกโจรกรรมของยูเนสโก รัฐบาลไทยยังมีได้เป็นภาคีและให้สัตยาบันในอนุสัญญาดังกล่าว เพราะฉะนั้นจึงไม่มีผลใช้บังคับต่อรัฐบาลของประเทศสมาชิก ตามมาตรา 19 ข้อ 3⁹

วันที่ 15 ธันวาคม 2519 กระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งผลการดำเนินการติดต่อเจรจาขอรับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์กลับคืนมายังกระทรวงศึกษาธิการตามหนังสือที่ กต. 0703/57354 ว่า

สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำสหรัฐอเมริกาได้ทำหนังสือถึง Mr. Alsdorf ซึ่งเป็นผู้ครอบครองทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ขอความร่วมมือให้ส่งคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์แก่กรมศิลปากร โดยมอบให้สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองชิคาโก นำหนังสือไปมอบให้ Mr. Alsdorf ซึ่ง Mr. Alsdorf ได้ตอบปฏิเสธโดยอ้างเหตุผลแต่เพียงว่า "วัตถุโบราณชิ้นนี้เป็นทรัพย์สินของ Alsdorf Foundation"¹⁰

- เดือนมิถุนายน 2521 กรมศิลปากรได้ติดต่อกับ Mr. Louis Monreal เลขาธิการสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museums) ซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกขอความร่วมมือในการขอทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์คืน แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบจากสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ

⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, "หนังสือที่ ศธ. 0704/16866," 24 กันยายน 2519.

¹⁰ กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือที่ กต. 0703/57354," 15 ธันวาคม

อาจจะกล่าวได้ว่ากระแสการณรงค์เรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์
บรรทมสินธุ์ ช่วงปี พ.ศ. 2516-2521 เป็นการริเริ่มของหน่วยงานภาครัฐไม่ก็หน่วยงานที่
ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุ-โบราณสถานของชาติ โดยใช้วิธีการดำเนินการทางการทูต
ประเภทติดต่อกันทางหนังสือ เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นประการสำคัญหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง
"เป็นการขอความร่วมมือ" ซึ่งยากที่จะสำเร็จได้ง่าย ดังจะเห็นจากการให้ประธานสัณนิษฐาน
ของศาสตราจารย์ มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ต่อหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งว่า

ได้พยายามติดต่อให้กระทรวงการต่างประเทศของเราติดต่อกับสหรัฐโดยผ่าน
ทางสถานทูตสหรัฐในประเทศไทย เราก็คอยแต่พยายาม เพราะเหตุที่ว่า
กรมศิลปากรในขณะนั้นไม่มีประสบการณ์ในการที่จะดำเนินการ ถ้ามแล้วเขา
ไม่ตอบ ตอบแล้วก็ตอบข้ายเบี่ยง ไม่รู้จะทำอย่างไรก็เขียนจดหมายไปยัง
หน่วยงานต่าง ๆ ที่เป็นสากล ไม่ว่าจะเป็นสภากาการพิพธิภักดิ์ระหว่างชาติ แต่ได้
รับคำตอบไม่น่าพอใจนักแล้วก็เจียบหายไป แล้วก็ถ้าหากจะพูดให้ถูกต้องตรงประเด็น
ก็อยากจะบอกว่า การกระทำครั้งนั้นเป็นการรณรงค์ โดยหน่วยงานและคนเพียง
ไม่กี่คนและไม่ก็หน่วยไม่ก็รักษพร้อมเหมือนอย่างที่เราดำเนินการในขณะนี้¹¹

ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2516 ถึง
2521 เป็นกระบวนการเมืองแบบที่แข่งขันต่อสู้กันในวิถีรัฐสภาและการประจันหน้ากันใน
เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นนอกวิถีกระบวนารรัฐสภา ตลอดจนการผลัดเปลี่ยนกันเป็นรัฐบาล
เข้าบริหารประเทศหลายชุดในระยะเวลาดังกล่าว กล่าวคือ¹²

¹¹ มติชนสุดสัปดาห์ (1 ธันวาคม 2531) : 4.

¹² "รวมประวัตินายกรัฐมนตรีและประวัติสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทย 2531"

ตารางที่ 1 รายชื่อคณะรัฐบาลในช่วงปี พ.ศ. 2516-2522

ชื่อ	ระยะเวลา	เหตุที่สิ้นสุด
1. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	15 ต.ค.2516-22 พ.ค.2517	ลาออก
2. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	27 พ.ย.2517-14 ก.พ.2518	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
3. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	15 ก.พ.2518-14 มี.ค.2518	สภาไม่ให้ความไว้วางใจ
4. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	17 มี.ค.2518-22 ม.ค.2519	ยุบสภา
5. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	21 เม.ย.2519-23 ก.ย.2519	ลาออก
6. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	5 ต.ค.2519- 6 ต.ค.2519	รัฐประหาร
7. นายธานินทร์ กรัยวิเชียร	22 ต.ค.2519-20 ต.ค.2510	รัฐประหาร
8. พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์	12 พ.ย.2520-23 พ.ค.2522	ปรับปรุงคณะรัฐมนตรี

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภายในระยะเวลา 6 ปี มีรัฐบาลเข้าบริหารประเทศถึง 8 ชุด ในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ ด้วยเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในขณะนั้น ซึ่งจะไม่ขอกล่าวรายละเอียดในที่นี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระแสรณรงค์เรียกร้องทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ไม่เป็นที่น่าสนใจ หรือจุดเด่นของผู้มีอำนาจทางการเมืองและ/หรือสาธารณชนโดยทั่วไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ไม่สามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาล และ/หรือสาธารณชน ผนวกกับกระแสรณรงค์เรียกร้องทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์อยู่ในกลุ่มคนจำกัด ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

2. การรณรงค์ในการเรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ช่วงปี

พ.ศ. 2530-2531

เป็นช่วงระยะเวลา 9 ปี ที่กระแสการรณรงค์เรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้เจียบหายไป แม้จะมีการเคลื่อนไหวต่าง ๆ บ้างแต่อาจจะกล่าวได้ว่า เกือบจะยุติไปตามกาลเวลา แต่ก็มิได้หมายความว่า จะยุติไปโดยสิ้นเชิง

การรณรงค์เรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้มีการรื้อฟื้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อการบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งด้วยวิธีอนาสติโลซิส (วิธีอนาสติโลซิส = รื้อของเดิมแล้วประกอบใหม่ให้ตรงตามรูปเดิมแล้วเสริมความมั่นคง) ซึ่งกระทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 จะเสร็จสิ้นลงแล้วสามารถเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติได้ในปี พ.ศ. 2531

โดยศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ได้มีลายพระหัตถ์ลงวันที่ 29 ตุลาคม 2530 ถึงนายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ อธิบดีกรมศิลปากร ในขณะนั้นว่า น่าจะเจรจาทางคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์คืนจากสถาบันศิลปะแห่งชาติโกอีกครั้งหนึ่ง¹³

อีกนัยหนึ่ง การบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งและเปิดอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2531 เป็นตัวเร่งที่สำคัญของการรื้อฟื้นกระแสการรณรงค์เรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์อีกครั้งหนึ่งนั่นเอง ดังปรากฏจากการให้ประทานสัมภาษณ์ของศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ว่า

"อันนี้เราควรจะต้องติดต่อขอคืน เพราะเราบูรณะปราสาทหินพนมรุ้ง มันเกี่ยวกัน ด้วยการบูรณะปราสาทพนมรุ้งที่เกือบจะเสร็จสมบูรณ์แล้วแน่นอน" อีกประการหนึ่ง

¹³ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., "หนังสือลายพระหัตถ์" 29 ตุลาคม 2530.

ของชิ้นนี้ควรจะกลับเมืองไทย เพราะเหตุว่า 1. เรามีหลักฐานว่าของชิ้นนี้
ถูกขโมย เพราะว่าเรามีรูปถ่ายที่ปราสาทพนมรุ้งก่อนของชิ้นนี้ถูกขโมย 2. เรา
บุรณะปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งของชิ้นนี้มันแตกเป็น 2 ชิ้น อีกชิ้นหนึ่งกรมศิลปากร
ไปเอาได้จากร้านค้าของเก่า แต่ว่าทางดำเนินหายไปแล้วไม่รู้หายไปไหน
ตามหลักทางด้านวิชาการของโบราณอะไรที่มันแตกออกเป็น 2 ส่วนควรจะมาอยู่
ด้วยกัน¹⁴

ในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2530 คณะกรรมการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
สภาผู้แทนราษฎรซึ่งมี นายยุทธ อังกินันท์ ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการ
การวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในขณะนั้น ได้มีการประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับ
การเรียกชื่อสถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ที่เป็นไปอย่างสับสน โดยที่ประชุม
มีการปรารถเกี่ยวกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ด้วยและให้กรมศิลปากรลำดับเรื่องราวความ
เป็นมาของทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ต่อคณะกรรมการการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
ต่อไป

นายพรเทพ เตชะไพบูลย์ ท่านหนึ่งในคณะกรรมการการวัฒนธรรมและ
การท่องเที่ยวได้ให้ข้อคิดเห็นถึงเหตุจูงใจของการปรารถเกี่ยวกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์
ในที่ประชุมคณะกรรมการการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร ณ ห้องประชุม
รัฐสภา อาคารเอ ชั้น 3 ในประเด็นที่น่าสนใจว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁴ สัมภาษณ์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ผู้อำนวยการศูนย์โบราณคดี
และวิจิตรศิลป์ของซิมิไอ (สปาฟา), 17 พฤษภาคม 2533.

นอกจากจะขอคืนในฐานะเป็นโบราณวัตถุของชาติแล้ว อีกข้อหนึ่งคือเพื่อให้อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยกำหนดเปิดอุทยานฯ ในวันที่ 2 เมษายนนี้ ซึ่งได้กราบทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานและมีล้นประชาชนพลัดถิ่นให้มีการติดตามเอาคืนและทราบอย่างชัดเจนว่าขณะนี้ตกอยู่ในความครอบครองของ Mr. James Alsdorf ซึ่งตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ชิคาโก สหรัฐอเมริกา หากจะซื้อคืนคาดว่าจะต้องจ่ายเงินไม่น้อยกว่า 50 ล้านบาท¹⁵

4 กุมภาพันธ์ 2531 กรมศิลปากรได้มอบหมายให้คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ รองอธิบดีกรมศิลปากรไปชี้แจงต่อที่ประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับการติดตามทางคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่ผ่านมาว่า

กรมศิลปากรได้ดำเนินการทวงถามผ่านกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ตั้งแต่เมื่อทราบว่าพบทับหลังชิ้นที่หายอยู่ที่นั่นตั้งแต่ พ.ศ. 2516 พ.ศ. 2518 ก็ดำเนินการอีกแต่ยังไม่ปรากฏผลเพราะทางเจ้าของป้ายเบี่ยงต่าง ๆ นานา ซึ่งแนวทางที่กรมศิลปากรจะดำเนินการต่อไป ได้แก่

1. เชิญเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กองโบราณคดี กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา มหาวิทยาลัย กรมประชาสัมพันธ์ สื่อมวลชน ฯลฯ มาปรึกษาหารือกันในเรื่องความสำคัญของโบราณวัตถุที่สูญหายไป การรณรงค์เพื่อคุ้มครองสมบัติวัฒนธรรมโดยทั่วไปโดยใช้กรณีทับหลังพนมรุ้งเป็นตัวอย่าง

¹⁵ แนวหน้า (25 มกราคม 2531); 5.

แนวหน้า (5 กุมภาพันธ์ 2531); 19.

2. ประมวลข้อมูลต่าง ๆ ให้กระทรวงการต่างประเทศช่วยดำเนินการต่อไปเป็นทางการในขณะเดียวกันก็จะรณรงค์ด้วยการใช้เหตุผลทางคุณธรรมและจริยธรรมให้ประชาชนช่วยรักษาสমัติวัฒนธรรมและร่วมมือเรียกร้องให้ได้ของชิ้นนี้ และของชิ้นอื่น ๆ คืนมาด้วย

3. เพิ่มมาตรการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำการผิดกฎหมายโดยเฉพาะข้าราชการที่มีส่วนซื้อขายสมบัติของชาติที่ผิดกฎหมาย

4. แดลงข่าวต่อสื่อมวลชนเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

5. จะเสนอให้ประเทศไทยลงนามรับรองอนุสัญญาของยูเนสโก

เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่เสียเปรียบลงนามแล้วจะได้รับการพิทักษ์ดีขึ้น แม้จะไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ควรแก้ไข Article 7 (b) (ii) (โปรดดูภาคผนวก ฉ ประกอบ) ต้องจ่ายค่าค่าชดเชยให้คนที่ได้ของเราไป ตลอดจนเสนอให้ยูเนสโก เพิ่มเติมแง่คุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปในข้อตกลงด้วย

ซึ่งในที่ประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร ร่วมกับผู้แทนกรมศิลปากร ได้สรุปแนวทางที่จะทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ว่า

1. ในระหว่างวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ถึง วันที่ 13 มีนาคม 2531

คณะกรรมการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร จะไปชมโบราณวัตถุไทย ที่ได้ถูกลักลอบนำออกนอกราชอาณาจักรซึ่งตั้งแสดงอยู่ที่สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก คือ ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์¹⁶ ซึ่งจะไปพบกับ Mr. Alsdorf เพื่อเจรจาต่อรองโดยมีข้อเสนอว่า หาก Mr. Alsdorf คืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ให้โดยให้ถวายแต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในวันทำพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์ หรือมอบก่อน จะนำเฝ้าขอพระราชทาน เกียรติบัตร

¹⁶ กองกรรมาธิการ สภาผู้แทนราษฎร, "หนังสือที่ 375/2531," 29 กรกฎาคม

2. หาก Mr. Alsdorf ไม่คืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ก็จะเขียน ประจานไว้ ณ โบราณสถานปราสาทพนมรุ้ง เพื่อให้ทราบกันทั่วโลก เพราะปราสาทพนมรุ้ง เป็นศิลปะสมบัติของโลก

3. ดำเนินการทำเอกสารเผยแพร่ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ทางสื่อสารมวลชนของไทยและสหรัฐ

4. ดำเนินการทางการเมืองกับทางรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เช่น หาข้อต่อ รองในกิจการอื่น ๆ เช่น กฎหมาย อนุสัญญา เป็นต้น¹⁷

คณะกรรมการการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎรจึงมอบหมายให้นายพรเทพ เตชะไพบูลย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดบุรีรัมย์ พรรคประชาธิปัตย์ เป็นผู้ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร, กระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงการต่างประเทศ ในการติดต่อต่อรองและติดตามผลกับสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก

8 กุมภาพันธ์ 2531 หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยเกือบทุกฉบับได้ตีพิมพ์จดหมายเปิดผนึกให้ประชาชนชาวอเมริกันช่วยกันกดดันเพื่อให้ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์กลับคืนมายังประเทศไทยโดยชอบธรรม

นับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ได้เสนอข่าวการติดตามทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ออกไปสู่สาธารณชน หลายฝ่ายได้ดำเนินการเคลื่อนไหวณรงค์ทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์จากสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก สหรัฐอเมริกา อย่างกว้างขวาง อาทิเช่น

¹⁷ สำนักงานเลขานุการกรมศิลปากร, "บันทึกข้อความทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์," 5 กุมภาพันธ์ 2531.

นักวิชาการ โบราณคดีชาวไทยและชาวต่างประเทศ, อาจารย์มหาวิทยาลัย, นักศึกษา, ประชาชน จังหวัดบุรีรัมย์ และประชาชนโดยทั่วไปทุกสาขาอาชีพ เป็นต้น¹⁰

อาจจะกล่าวได้ว่าการรณรงค์ทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในสังคมอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องทั้งในระบบราชการและนอกระบบราชการ เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสังคมไทย

กล่าวโดยสรุปการรณรงค์ทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ในระยะแรก ช่วงปี พ.ศ. 2516-2521 เป็นการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ คือ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงการต่างประเทศเป็นหลักโดยใช้วิธีการดำเนินการทางการทูตประเภทติดต่อกันทางหนังสือ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จ แต่การรณรงค์ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2530 ได้ถูกริเริ่มเนื่องจากการบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งใกล้จะเสร็จสิ้นลง โดยเป็นการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและนอกภาครัฐมากมาย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ไทย ซึ่งแตกต่างจากการรณรงค์ในระยะแรกอย่างชัดเจน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ กองนิพิฐภัณฑ์สถานแห่งชาติ, งานวิชาการ, "หนังสือ ที่ วก. 370/2531," 3 กุมภาพันธ์ 2531.